

Az alföldi magyar gazdag szűrűjében
Hét-nyolc nyomtató ló, midőn patkós lába
Tapos a világnak legszebb bűzájába.

Természetes, hogy ha az ember nem tudja biztosan a szerző nevét, akkor e gyönyörűen perdülő sorok pompás magyarságában *Arany* szavát véli felismerni. És méltán, mert így csak *Arany* tudott írni, no meg az a másik nagy magyar költő, aki egyben-másban neki is mestere volt: aranyszavú *Csokonai*.

Csefkó Gyula.

NÉPNYELV ÉS NÉPHAGYOMÁNY.

Alföldi Magyar Tájszótár.

Nemcsak kedves Alföldünk megismerése szempontjából, hanem általában a magyar nyelvtudomány érdekében is nagyon kívánatos volna egy Alföldi Magyar Tájszótár szerkesztése és kiadása. Folyóiratunk szerkesztősége ezért elhatározta egy ilyenek megalkotását. Nyilvánvaló azonban, hogy valamely nagyobb terület tájszókészletének összegyűjtése teljességgel meghaladja egy ember képességét, mert hiszen mindenki csak annak az egy községnek a szókészletét ismerheti alaposan, megbízhatóan, amelyben született és felnövekedett, vagy amelyben évek hosszú során át lakott, mindennapos állandó érintkezésben a köznép egyszerű embereivel. A Népünk és Nyelvünk szerkesztősége tehát ezennel felkéri folyóiratunk olvasóit, hogy szíveskedjenek bennünket egy Alföldi Magyar Tájszótár anyagának összegyűjtésében tőlük telhetőleg támogatni. Nem kell ehhez semmiféle különösebb tudományos előképzettség; részt vehet e munkában mindenki, aki jól ismeri valamely alföldi magyar község nyelvjárását, s akiben van egy kis önzetlenség és nemes áldozatkészség e nemzeti és tudományos szempontból egyaránt fontos ügy támogatására. Hogy szándékunkat helyeslő és bennünket nehéz feladatunk megoldásában támogatni akaró olvasóink munkáját megkönnyítsük, az alábbiakban egy kissé meg akarjuk magyarázni, hogy mit gyűjtsek és milyen módon gyűjtsék a gyűjtendőket.

Először is arra kérjük tisztelt olvasóinkat, hogy gyűjtsék abban az alföldi községben, amelynek nyelvjárását *jól* ismerik a következőket:

1. A tulajdonképpeni tájszavakat, vagyis az olyan magyar szavakat, melyek a köznyelvben teljesen ismeretlenek. Ilyenek pl. *ácsánkodik*: 1. erősen vágyakozik, sóvárog, áhítozik, 2. irigykedik, *bárány-farsang*: a húsvét és pünközsd közötti idő, *cickéz*: üt, ver, *gubánc*: gebe, *hajkora*: szelebardí, bolondos. (Ha valamely szónak *többféle* jelentése van, akkor ezeket 1., 2., esetleg 3., 4. stb.-vel jelölve mind közölni kell.)

2. A jelentésbeli tájszavakat, vagyis az olyanokat, melyek a köznyelvben is megvannak ugyan, de abban a községben más a jelentésük. Ilyenek pl. *róna*: víztükör, *sivatag*: sívó-rívó (pl. asszony, gyermek), *szusz*: góg, *támadás*: gyulladásos kelés, kelevény.

3. Az alakszerinti tájszavakat, vagyis a köznyelvi szavaknak hangalakbeli változatait. Ilyenek pl. horpad helyett *horkad*, igen h. *ügön*, jegenye h. *egönye*, kemence h. *kemince*, különös h. *külömös*, lapocka h. *lapicka*, mennykő h. *ménkő*, keserű h. *kesere*, savanyú h. *savanya*, sorvad h. *zsérvad*, sótalan h. *sajtalan*.

4. A köznyelvben szokatlan szólásokat, fordulatokat vagy mondatnyi kapcsolatokat. Ilyenek pl. *kézre ad*: beáruul, elfogat (bűnöst). Pl. *Vigyázz magadra János, mert kézre adlak! Ráült Lackó a nyakára*: lusta. *Nagyobb valakitől*: nagyobb vkinél. Pl. *Egy arasszal nagyobb az öccsitű. Törődik valamin*: törődik vmivel. Pl. *Ném törődik ő azon sémmit*.

5. A hiányzó közsavakat, vagyis a köznyelvnek olyan fontosabb szavait, amelyek az ottani nép nyelvében nem szokásosak, habár talán megértik is a jelentésüket, ha műveltebbektől hallják őket. Vannak pl. egyes vidékek, ahol a nép nem ismeri (vagy legalább is nem használja) a *bodza*, *tölgyfa*, *bozót*, *rőzse*, *ikér*, *nevet*, *összezsúfol* szavakat. Ilyenek feljegyzésekor lehetőleg azt is közölni kell, hogy mit használnak helyette. Pl. így: *Nebet* hiányzik; helyette: *kacag*.

6. A családneveket. Ezek sorából azonban mellőzendők az *i* képzővel helynevekből (pl. *Budai*, *Debreceni*, *Temesvári*, *Veszprémi* stb.), a közhasználatú mellékevekből (pl. *Kis*, *Nagy*, *Fehér*, *Fekete*, *Sánta* stb.) és a közismert mesterséget jelentő főnevekből (pl. *Kovács*, *Molnár*, *Szabó*, *Asztalos* stb.) alakultak. Tehát csak olyanok gyűjtendők, amilyenek pl. *Bakucs*, *Barkács*, *Bardóc*, *Barra*, *Busa* stb. Ugyanígy kell eljárni az úgynevezett ragadványnevekkel is, de ezeknél szükség esetén azt is meg lehet röviden jegyezni, hogy miért ragadt rá az illető emberre vagy családra ez a megkülönböztető név. Pl. ilyenformán: *Bérsák* ragadványnév. (Állítólag < *borzsák*, így pedig azért nevezték el, mert részeges volt). *Hebri* rn. (Hadarva beszél). *Káté* rn. (Betéve tudja a kátét, s mindig abból mond kádenciát). *Nyakó* rn. (Félreáll a nyaka). *Pühü* rn. (Nagyon kövér ember, s mikor jár, erősen liheg: pü-hü, pü-hü).

7. A keresztnévek és becéző alakjaik sorából azokat, amelyek a köznyelvben nem általánosak. Pl. mellőzendők *János*, *Jánoska*, *Jani*, *Janika*, de feljegyzendők pl. *Márcélla*, *Zélinea*, *Albin*, *Vendel*, *Népomuk* és *Annók*, *Anci*, *Ancsa*, *Anka*, *Ani*, *Anikó*, *Anni* stb.

8. Azon helyneveket, amelyek nem a köznyelv szavaiból lettek tulajdonnevekké. Tehát feljegyzendők pl. az ilyenek: *Aj*, *Csomp*, *Debrő*, *Dombó*, *Erge*, *Gagy*, *Közrez*, *Sziagy* stb., de mellőzendők az ilyenek: *Arok partja*, *Domb oldala*, *Nagy János erdeje*, *Farkasverem*, *Hidegvölgy*, *Szépmező* stb.

A feljegyzés módjára nézve a következőkre kérjük t. gyűjtőtársainkat.

1. Csakis azt jegyezzék fel és közöljék velünk, amiről egészen bizonyosan tudják, hogy ott használja a nép. Amiben nem feltétlenül bizonyosak, azt tessék inkább mellőzni.

2. Tájszavak jelentését, köznyelvi szavak eltérő jelentéseit vagy sajtóságos fordulatokban, szólásokban való használatát mindig néhány jól választott jellemző példával kell megvilágítani. Még pedig nem önkényesen szerkesztett, hanem a nép szájáról ellesett példakkal. Pl. így: *uzová!:* gyakorol, üz. *Uzovájja kigyelmed még most is a mestérségét? Ertheti, tuthattya, hisz mindig aszt uzovájja. A fonást mos má nem uzovájják az úri családokba.*

3. Ami a nép szájáról való, tehát maga a tájszó és a hozzátartozó példamondatok is, azt ne tessék a közéleti helyesírás szabályai szerint írni, hanem lehetőleg híven a kiejtés szerint. Tehát pl. ne így: *fogtam, apádtól, négyyszer, négykor, dobsz, azt,* hanem így: *foktam, apáttól, nétyször, nétykor, dopsz, aszt.*

4. A kiejtésnek lehetőleg hű feltüntetése céljából szükséges legalább néhány a közéleti írásban nem szokásos betűjel használata is. Ilyenek a zárt *e* hang jelölésére szolgáló *ë*, pl. *lë, në, embër, tëttem, vëttem, lëhetëtt* stb., a hosszú *a* és *e* hangok jelölésére szolgáló *â, ê*, pl. *âra, êre, mëre* stb., és az ajakműködés nélküli *a* hang (a hosszú *á* rövid párja) jelölésére szolgáló *â*. Pl. az Alföldön is hallható több palóc eredetű nyelvjárás-szigeten ilyen ejtés: *âd, âdogût, lâkâdâlom, âpâm, mâdâr, bûrâtom* stb.

A gyűjtéseket szíveskedjenek a Népünk és Nyelvünk szerkesztőségébe küldeni (Szeged, Egyetemi Könyvtár). Nemcsak teljes, kimerítő gyűjtéseket kérünk, hanem kisebb terjedelmű alkalmi feljegyzéseket is szívesen fogadunk. A gyűjtött anyag értékesebb részleteit folyóiratunk Népryelv hagyományok c. rovatában fogjuk közölni, a többi pedig majd a szótárban fog megjelenni, minden egyes adat mellett pontosan megjelölve, hogy kinek érdeme az illető adat feljegyzése s ki felel egyúttal a hitelességéért.

Ezenkívül még arra kérjük ez alkalomból tisztelt olvasóinkat, hogy szíveskedjenek nekünk abból a községből, melynek nyelvjárását jól ismerik, 1—2—3 írott lapra terjedő prózai szöveget is beküldeni, természetesen szintén a kiejtésnek lehető leghívebb feltüntetésével. A közlemény tárgya nem fontos; lehet népmese, egyszerű emberek között való beszélgetés leírása, vagy bármi más. Az ilyen híven lejegyzett prózai szövegekből számos tudományos tanulságot vonhatnánk le az egyes alföldi vidékeknek többé-kevésbé eltérő nyelvjárásaira nézve.

Mind a tájszó-közléseket, mind a szöveg-közléseket szíveskedjenek a papirosnak csak egyik lapjára írni. (A papiros háta tehát maradjon üresen.)

Horger Antal.